

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію **Мовної Маріанни Василівни «Львів у туристичних путівниках другої половини ХІХ – першої третини ХХ ст.»**, подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Нинішній Львів залишається одним із найпопулярніших туристичних об'єктів, культурницьким, мистецьким, інформаційним центром сучасної України. Його майже тисячолітня історія переплетена багатством послідовності економічних, політичних і культурних традицій різних народів. Водночас, він має виразний український національний характер, відображений в міській архітектурі та інфраструктурі, культурі й ментальності мешканців. Важливе місце у розвитку туристичної принади міста належить інформаційно-рекламному та туристично-довідковому компонентам, що забезпечують споживачам отримання якісної й цікавої інформації, збагачують знання зацікавлених осіб. У контексті постановки такого підходу вбачаємо наукову новизну запропонованого до захисту М.В.Мовною дисертаційного дослідження, що окрім науково-теоретичного має й прикладне значення, дозволяє віддзеркалити історію і традицію візуального й інформаційного відображення довідкових наративів і їх наступності у сучасних виданнях.

У вступній частині дисертації авторка обґрунтовує актуальність, об'єкт та предмет дослідження, окреслює мету й завдання роботи, хронологічні межі, вказує на наукову новизну та практичне значення його результатів. Загалом погоджуємося із авторським обґрунтуванням вступних положень, що ж до наукової новизни, то нам видається перебільшенням новаторство автора у положенні *«вперше... запропоновано періодизацію львівських вадемекумів за хронологічним принципом їх видання (австрійський, російський, польський періоди)»* (с. 19).

Структура дисертації сформована дисертанткою за хронологічним підходом, відображає основні дослідницькі аспекти, на які звернута

авторська увага. Оскільки предметом дослідження є власне путівники, то поділ матеріалу про їхній зміст та спрямованість за часом існування державно-політичних режимів (австрійського – Розділ 2, згодом польського – Розділ 4) у цілому не викликає заперечень. Штучно виглядає виокремлення в окремий розділ умовного російського періоду (розділ 3). Впадає у вічі диспропорція у порівнянні з іншими розділами за обсягом (9 сторінок дисертації), а також компоновка його матеріалу на 2 підрозділи. Вважаємо, що і хронологічно (на це сама авторка вказує у хронологічних рамках у Вступі), і за характером змісту матеріалу, ця частина дослідження логічно могла б бути складовою другого розділу, у підсумку до якого можна було б провести змістові та ідеологічні порівняльні паралелі між австрійськими і російськими виданнями.

У першому розділі «Путівники Львовом: історіографія, джерела, методологія» подано стан наукової розробки теми, узагальнений історіографічний огляд, визначено основну джерельну базу дисертації, розкрито її методологічну основу й методику наукового пізнання. Авторка систематизувала використані праці за проблемним принципом, подала характеристику здобутків сучасної вітчизняної науки, зробила огляд праць зарубіжних авторів (британських, польських, литовських, естонських, російських). Вважаємо вдалим авторське порівняння й узагальнення історіографічних традицій українських, польських, балтійських науковців щодо характеристики й змісту туристичних путівників як важливого інформаційного компонента про історію і культуру міст і народів. Систематика використаних праць опирається на значну кількість опрацьованих дисертанткою вітчизняних і зарубіжних наукових робіт.

Заявлену джерельну базу дослідження складають неопубліковані архівні матеріали; путівники як основні аналізовані видання; адресні книги; хронікальні друковані матеріали; матеріали тогочасної періодики (рецензії на путівники, відгуки, анонси, ювілейні статті, спогади, некрологи їх авторів).

Загалом, використані різні види названих історичних джерел дають можливість відобразити визначений дисертанткою науковий дискурс, розкрити мету і завдання, показати особливості та своєрідність путівників, підготовлених і виданих різними авторами у вказаний історичний період. Їх сприйняття візуально доповнюється підготовленими Додатками. Слід зауважити, що у наведеному в кінці дисертації Списку використаних джерел окремими позиціями виділено використані тільки два архівні неопубліковані джерела: архівна справа Юзефа Вічковського у ДАЛЮ та архівна справа Василя Карновича (Б.Януша) із фонду НГШ (ф. 309) Центрального державного архіву України у Львові (ЦДАУ у Львові). Припускаємо, що у названих архівних установах можуть міститися й інші документи і матеріали, котрі могли б бути використані при підготовці дисертаційного дослідження. Хотілося б почути думку авторки про таку «скуність» саме неопублікованого архівного компоненту.

У підрозділі 1.3. Методологія дослідниця М.Мовна дала розлогіє опис методологічних підходів, використаних нею при підготовці дисертації, конкретизувала використання різних інструментальних прийомів стосовно різних тематичних аспектів.

У другому розділі «Львів у путівниках епохи Габсбургів» авторка дає розлогу характеристику першим львівським путівникам, їхньому змісту, тематичному наповненню, концептуальній спрямованості. Вона конкретизує особисті біографічні дані авторів перших львівських путівників А.Шнайдера, С.Кунаевича, звертає увагу на внутрішню філософію їхніх видань. Дисертанткою проаналізовано наступні видання кінця XIX – початку XX ст. авторів А.Ціннера, А.Голлендера, М.Ковальчука, Ф.Баранського, Ф.Яворського. Відзначено, що більшість з них були польськомовні, німецькомовні із відповідною внутрішньою зорієнтованістю на відображення саме польської візії життя, культури, історії Львова та його мешканців. Причину появи путівників авторка вбачає у прагненні авторів приурочити їх

вихід до пам'ятних подій в історії міста чи цілої провінції, професійних форумів, і таку практику вважає своєрідною рисою австрійського періоду. Самі путівники класифікує за їх функціональним призначенням: видання А.Шнайдера відносить до маршрутного принципу компоновання путівників, видання авторства С.Кунаевича оцінює як започаткований ним путівник довідникового типу. Ці дві схеми побудови, за твердженням М.Мовної, збережуться у путівниках та подібних виданнях в наступні роки. Відносно такої кваліфікації автор здійснювала аналіз довідкових видань наступних періодів.

Серед розглянутих авторкою путівників приділена увага і україномовному блоку підготовленого В.Шухевичем видання ІІІІ «Провідник по Львові», який містив уперше оприлюднений погляд українця на галицьку столицю кінця ХІХ ст. – історичну долю від часу заснування та роль українства у розвитку міста (домінування у княжому поселенні, участь членів Львівського братства у піднесенні ремесел, торгівлі та шкільництва ХV-ХVІІ ст.) і до тогочасного суспільно-культурного тла в умовах Габсбурзької монархії.

В зроблених до розділу висновках (с.105-106) дисертантка підкреслює специфіку путівників австрійської доби, що полягала у фіксуванні їх авторами досягнень тогочасної науково-технічної думки, показуючи творення модерного міста, появи всього першого: залізничного сполучення (1861), крайових промислових виставок (1877, 1894), запровадження телеграфного зв'язку (1875), кінного (1879) й електричного (1894) трамвая, автомобільного руху (1897), кіносеансів (1896), міського (1884) і міжміського телефонного зв'язку (зокрема з Краковом, 1898), електричного освітлення вулиць (1900), сучасного водогону (1901), каналізації, нових будівель, що з часом набули статусу візитівок Львова (Політехніка; університет; Оперний театр; залізничний двірець).

У третьому розділі «**Місто у путівниках періоду російської окупації (1914-1915)**» дисертація дала характеристику чотирьох путівників, виданих російською окупаційною владою. За її твердженням, їх змістова частина мали на меті не лише подати практичні відомості для російського вояцтва й місцевого населення, а й символічно закріпити своє право на захопленій Львів, залишити російський «слід» в путівникових анналах. Розглядаючи захоплену українську територію як «повернуті до споконвічного лона матінки-Росії слов'янські землі», російська влада використовувала путівники як ідеологічний інструмент шовіністичної політики Російської імперії, спрямований на виправдання здійсненої анексії, завоювання симпатій місцевого населення та водночас нівеляцію української культурної спадщини міста (с.115).

Четвертий розділ «Путівникова візія Львова міжвоєнного періоду» присвячений путівникам (65 видань), що побачили світ у часи перебування Львова та східногалицьких земель у складі Польської держави. Сама дисертація зазначає, що за основу власного аналізу взяла характеристику видань за національною ознакою походження їх авторів: «проаналізовано три «національні» блоки, що представляють відповідно польський, український та єврейський погляди на місто, його історичну долю й культурну спадщину. Сторінки путівників міжвоєнного періоду були ареною негласної боротьби поміж польською та українською інтерпретацією історії Львова, кожною з яких творився власний національний міфотворчий дискурс» (с.181).

У центрі її уваги: польськоцентричні путівники авторства М.Орловича, О.Чоловського, О.Мединського, М.Яросевича, Я. Степевича; українські видання Б. Януша М.Голубця – Л.Ленкого, І. Крип'якевича, О.Когута – Б.Котельського, видавничі продукції українських видавництв «Дажбог» і «Комерція»; також єврейський дискурс видань єврейських авторів Я. Шалля та І.Гольцеля. У розділі подається змістова характеристика путівників, їх поліграфії, коротка інформація про видавців, авторів, аналізується певна

історико-ідеологічна і національно-ментальна спрямованість різних видань. М.Мовна класифікує ці видання та типологією на маршрутні, довідкові, змішані путівники, поділяє також за походженням на авторські та без авторів. Заслуговує на схвалення увага дисертантки до авторів і розробників путівників, відображення їх основних біографічних даних, життєвого шляху, професійної належності, зацікавленості у знаннях про місто та його минулий історичний шлях.

У Висновках дисертантка узагальнила напрацьований матеріал, визначила основні результати, котрі в основному відповідають поставленим у Вступі меті та завданням.

Підсумовуючи аналіз дисертаційного дослідження, варто відзначити, що здобувачка М.Мовна провела глибоке комплексне вивчення путівників та інформаційно-довідкових видань другої половини ХІХ – першої третини ХХ ст., присвячених історичному, політичному, культурно-релігійному минулому Львова. На ґрунтовність дослідницької роботи вказують два десятки публікацій, з яких три окремі монографічні видання, 9 статей у наукових фахових журналах з історичної науки. Апробація результатів дослідження здійснена на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях.

Водночас, нам видається, що робота тільки б виграла, якщо б авторка зробила ширший аналіз практики використання названих довідників у туристично-екскурсійній роботі відповідних товариств і організацій Львова, принаймні міжвоєнного періоду.

Також вартувало б показати саму діяльність українських краєзнавчих і туристичних товариств, організаційну структуру та форми їх роботи, у тому числі й залученням інформаційно-довідкових видань.

Висловлені вище зауваження по структурних частинах дисертації та рекомендації не применшують загальної якості дисертаційної роботи. Вона підготовлена та оформлена на відповідному технічному рівні, текст вичитаний і відредагований, її концентрований виклад поданий у змісті автореферату.

Кандидатська дисертація Мовної Маріанни Василівни «Львів у туристичних путівниках другої половини XIX – першої третини XX ст.», подана на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України, є самостійною, комплексною, завершеною дослідницькою роботою. У цілому вона відповідає встановленим в Україні вимогам до такого роду робіт, що дає підстави спеціалізованій вченій раді Д 35.051.12 Львівського національного університету імені Івана Франка присвоїти дисертанту науковий ступінь кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії України і методики викладання історії

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника»

С. Й. Кобуга

